

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА
ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ**

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

ДИССЕРТАЦИЯЛЫК КЕҢЕШ Д 13. 18. 573

Кол жазма укугунда

УДК: 37.012 (575.2) (043.3)

**КАШМАТОВА ЖАМИЛЯ АШИРОВА
БАШТАЛГЫЧ КЛАССТЫН БОЛОЧОК МУГАЛИМДЕРИНИН ДЕН
СОЛУГУН ЧЫНДОО БОЮНЧА ИШМЕРДҮҮЛҮГҮН
КАЛЫПТАНДЫРУУ**

**13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн
тарыхы**

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу
үчүн жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2019

Диссертациялык иш Баткен мамлекеттик университетинин Кызыл-Кыя педагогикалык институтунун «педагогика жана дене тарбия» кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи:

Анаркулов Хабибулла Файзуллаевич
педагогика илимдеринин доктору, Кыргыз мамлекеттик юридикалык академиясынын профессору

Расмий оппоненттер:

Каниметов Жангороз Каниметович
педагогика илимдеринин доктору, профессор, Алатоо Эл аралык университетинин окуу иштери боюнча проректору

Иманбаев Аскарбек Асангазыевич
педагогика илимдеринин кандидаты, К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин доценти

Жетектөөчү мекеме:

Жалал-Абад мамлекеттик университетинин «башталгыч билим берүүнүн теориясы жана методикасы» кафедрасы. Дареги: 715600, Жалал-Абад ш., Ленин көчөсү, 57

Диссертацияны коргоо _____ 2019 – жылы саат ____ И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялар корголуучу Д 13.18.573 диссертациялык кеңештин жыйналышында болот.

Дареги: 720026, Бишкек шаары, И. Раззаков көчөсү, 51.

Диссертация менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин илимий китепканасынан таанышууга болот ([www. arabaev. kg](http://www.arabaev.kg)).

Автореферат 2019 – жылдын « ____ » _____ таркатылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,

педагогика илимдеринин доктору, профессор:

Калдыбаева А.Т.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу. Калктын саламаттыгын чыңдоо жана активдүү жашоосун узартуу медиктердин, педагогдордун, коомчулуктун жана мамлекеттин көңүлүнүн борборундагы көйгөй бойдон калууда. Бул көйгөйдү ийгиликтүү чечүү азыркы учурда өзгөчө актуалдуулукка ээ, себеби акыркы жылдарда жаралган социалдык жана экономикалык кырдаал Кыргызстандын элинин бардык катмарларынын жана категорияларынын ден соолук көрсөткүчтөрүнүн начарлашына алып келди.

Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун аныктамасы боюнча *ден соолук* – адамда оорунун жана физикалык (дене бойлук) дефектинин кездешпөөсү гана эмес, анын физикалык (дене бойлук) жактан, жан дүйнөсү жана социалдык жагынан толук кандуу бакубаттуулугу.

Адамдын ден соолугу – анын психикалык жана физиологиялык сапатын сактоо жана өнүктүрүү процесси, жашоо мезгилиндеги оптималдуу деңгээлде жумушка жөндөмдүүлүгү жана социалдык активдүүлүгү. Дене тарбия жана спорт адамдын ден соолугуна жана ишмердүүлүгүнө, баалуулуктар багытына оң таасирин тийгизгени белгилүү. Тилекке каршы, статистикалык маалыматтар боюнча биздин республикабызда калктын 6-8 ден төмөн пайызы гана дене тарбиясы менен дайыма машыгат, ушул эле учурда экономикалык жакшы өнүккөн өлкөлөрдө бул көрсөткүч 60% га жетет. Студент жаштардын ден соолугунун (физикалык (дене бойлук), психикалык, физиологиялык) өнүгүшүнүн абалы өзгөчө курч жана токтоосуз чечүүнү талап кылган көйгөй болуп саналат. Балдардын, өспүрүмдөрдүн жана жаштардын көпчүлүк бөлүгүнүн дене тарбиялык өнүгүүсү, дене тарбиялык даярдыгы жана функционалдык мүмкүнчүлүктөрү каралган курактын нормативдик көрсөткүчтөрүнөн артта калышы жана дал келбеши адистер (педагогдор, врачтар) тарабынан белгиленген. Жалпы билим берүүчү жана кесиптик окуу жайларында окуу мезгилинде бул көрсөткүчтөрдүн төмөндөө тенденциясы байкалат, атайын медициналык топко киргизилген студент жаштардын санынын өсүшү байкалат (В.А. Бауэр (1987), Н.И. Визитей (1979), М.Я. Виленский (1999), О.В. Юречко (2002), С.Г. Напреев (2013), М.И. Сентизова (2008), С.А. Давыдова (2017), кыргыз окумуштууларынан А.М. Мамытов (2012), А.А. Иманбаев (2002), Т.Т. Иманалиев (2014), Е.П. Судоргин (2014)).

Мындай шартта дене тарбиянын окуу-илимий дисциплина жана инсандын ар тараптуу өнүгүүсүнүн жана калыптануусунун ажырагыс бөлүгү катары статусу жогорулайт. Кыргыз Республикасынын “Дене тарбиясы жана спорт жөнүндө”, “Кыргыздын улуттук спорт түрлөрү жана оюндары жөнүндө” мыйзамдарынын, алардын ишке ашышын конкреттештирген инструкциялык жана программалык документтерде негизги багыт, жогорку кесиптик мектепте дене тарбия сабактарынын көлөмүн жана мазмунун аныктаган, жалпы билим берүүчү жана кесиптик окуу жайлардын бардык деңгээлдеринде дене тарбиясынын гумандуу багыты негизги принципалдуу жобо катары аныкталган.

Бул толук жогорку кесиптик билим берүү мамлекеттик стандарттарынын талаптарынын мазмунунда орун алды, анда дене тарбия чөйрөсүндө инсандын артыкчылык берилүүчү жактары аныкталган. Инсандын ар тараптуу өнүгүшүнүн тутумуна кирип, эл чарбасынын келечек адистеринин руханий жана кара күчүнүн жөндөмдөрүн өнүктүрүүгө багытталган заманбап толук жогорку кесиптик билимдин гуманитардык блогунда (компонентинде) милдеттүү бөлүм болуп эсептелет.

Бул мамлекеттик тапшырманы ийгиликтүү чечүү милдеттүү окуу сабактарынын түрлөрү менен катар өз алдынча иштердин бай потенциалын тереңирээк, теориялык жана методикалык жактан негизделген түрдө колдонууну түшүндүрөт: В.К. Буряк (1984), Н.П. Грекова (1985), А.В. Дзюбалов (1994), М.А. Зайнетдинов (1993), А.М. Мамытов (2001), Н.И. Шарабакин (2002) ж.б.

Ишмердүүлүктүн бул багыты, биздин көз карашыбызча, көбүрөөк келечектүү, себеби илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыгы ЖОЖдордун 1-, 2-курстарында окуу планы боюнча бөлүнгөн жумасына төрт сааттык милдеттүү сабактын алкагында инсандын дене тарбиясын калыптандыруу максатына жетүү мүмкүн эмес (В.К. Бальсевич (1990), Л.И. Лубышева (1996)).

Буга байланыштуу дене тарбиялык ишмердүүлүктү өз алдынча уюштуруу даярдыктардын жетишсиздиги менен шартталат, ошондуктан дене тарбия сабагында өз ден соолугун чыңдоодо студенттер олуттуу кыйынчылыктарга дуушар болорун бир катар адистер белгилешет, мындай ишмердүүлүккө алар даярдалууга тийиш Г.А. Вайник (1995), В.В. Ермоленко (1989), А.С. Юдин (1997).

Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө», «Дене тарбия жана спорт жөнүндө» мыйзамында жогорку окуу жайларынын окуу процессинде студенттердин өз алдынчалыгын жана демилгесин өнүктүрүү зарылдыгы жөнүндө айтылган. Мыйзамда окумуштуулар жана педагогдордун алдына билим берүү процессинин жаңы формаларын издөө коюлган, мында окуучулардын жана студенттердин өз алдынча иштерине артыкчылык берилет.

Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолукту чыңдоочу дене тарбиялык ишмердүүлүгүнүн көйгөйлүү маселелери илимий жактан жетишсиз изилденгендиктен, ЖОЖдун бүтүрүүчүлөрүнүн ден соолукту чыңдоочу дене тарбия ишмердүүлүгү боюнча даярдыгын жогорулатуу замандын объективдүү керектөөсү болуп саналат, ошону менен бирге студенттерге дене тарбия берүүнүн салттык технологияларынын салыштырмалуу натыйжасынын аздыгынан аталган педагогикалык суроо-талаптар менен анын аткарылышынын деңгээлдеринин ортосунда карама-каршылыктар келип чыгат.

Ошентип, жогоруда белгиленген карама-каршылыктар жана аны чечүүнүн мүмкүнчүлүктөрүн издөөгө багытталган педагогикалык рефлексия изилдөөнүн **«Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо боюнча ишмердүүлүгүн калыптандыруу»** аттуу темасын тандоого түрткү болду.

Диссертациянын темасынын илимий программалар (проекттер) жана негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. «Башталгыч класстын

болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо боюнча ишмердүүлүгүн калыптандыруу» темасы боюнча изилдөө Баткен мамлекеттик университетинин илимий-изилдөө иштеринин 2010-2016-жж. планына киргизилген.

Изилдөөнүн максаты: башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттарын иштеп чыгуу.

Изилдөөдө төмөнкү милдеттер коюлду:

1. Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык негиздерин аныктоо.

2. Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык системасын иштеп чыгуу.

3. Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттарын эксперименттик жол менен негиздөө.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык маанилүүлүгү:

– башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык негиздери иштелип чыкты;

– башталгыч класстын болочок мугалимдерине дене тарбиясын берүүдө аны натыйжалуу практикалык турмушка ашыруунун педагогикалык шарттарынын комплекси аныкталды жана эксперименталдык жактан негизделди.

Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү анын алынган натыйжалары педагогика багытынын “Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы” профилинде окуган студенттерге дене тарбиясын берүүнү жакшыртууга багытталгандыгы менен аныкталат.

Изилдөөнүн жыйынтыгын киргизүү «Педагогика» багытынын «Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинде окуган студенттерге дене тарбиясын Кыргыз Республикасынын толук жогорку кесиптик билим берүү стандартынын талабына ылайык берүүнүн сапатынын кескин жогорулашын шарттайт.

Коргоого алынып чыгарылган диссертациялык негизги жоболор:

– Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык негиздери.

– “Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы” профилинде окуган студенттерди ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүнө даярдоонун иш-аракеттери.

– Башталгыч класстын болочок мугалимдерин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруу боюнча системаны иштеп чыгуу.

– “Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы” профилинде окуган студенттердин дене тарбия сабагында талаптарды натыйжалуу ишке ашыруучу педагогикалык шарттардын натыйжасын эксперименттик жол менен негиздөөлөрү.

Издөнүүчүнүн жеке салымы:

– башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык негиздерин ачып көрсөткөндүгүндө;

– «Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинде окуган студенттердин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруу үчүн педагогикалык башкарууну ишке ашыргандыгында;

– «Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинде окуган студенттерге дене тарбиясын берүүнү натыйжалуу практикалык турмушка ашыруу үчүн педагогикалык шарттардын комплексин ачып көрсөткөндүгүндө жана эксперименталдык негиздегендигинде;

– дене тарбияны берүү процессинде студенттердин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруу боюнча илимий-методикалык сунуштамаларды иштеп чыккандыгында.

Изилдөөнүн жыйынтыгын апробациялоо. Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары ЖОЖдор аралык жана республикалык илимий-практикалык конференцияларда (2009-2013-жж.), Бишкек, Чолпон-Ата шаарларындагы эл аралык илимий-практикалык конференцияларда (2011, 2013-жж.), А. Масалиевдин 80 жылдыгына жана БатМУ КГПИнин 15 жылдыгына арналган конференцияда (2013-ж.), Х.Ф. Анаркуловдун 70 жылдыгына арналган конференцияда (2014-ж.), М. Базаркуловдун 80 жылдыгына арналган илимий-практикалык конференцияда (2015-ж.), И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинде өткөрүлгөн эл аралык илимий-практикалык конференцияда (2015-ж.), БатМУ КПИнин 20 жылдыгына арналган илимий-практикалык конференцияда (2018-ж.) жасалган баяндамаларда апробацияланды жана изилдөөнүн темасы боюнча өткөрүлгөн тегерек столдордо угулду. Изденүүчүнүн республикалык жана чет өлкөлүк илимий журналдардын беттеринде он алты макаласы жарыяланды, алар изилдөөнүн жалпы мазмунун толук чагылдырат.

Диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыктарын жарыялоо:

Коюлган талаптарга ылайык изилдөөнүн жыйынтыктары КРнын ЖАКы сунуштаган басылмалардагы жарыяланган он эки макалада берилген. Андан сырткары, эки макала эл аралык РИНЦте регистрацияланган басылмада жарыяланган (Бурятия, 2016). Эки макала Казак Республикасынын Костанай мамлекеттик университетинин «Байтурсынов окуулары» (2014) деп аталган эл аралык илимий-практикалык конференциянын жыйнагында жана Алматы шаарында өткөрүлгөн «Университетский спорт: здоровье и будущее общества» (2017) деген аталыштагы бүткүл дүйнөлүк илимий конференциянын материалдарында жарыяланган. Жарыяланган эмгектер диссертациянын мазмунун толугу менен камтыйт.

Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү: Диссертациянын жалпы көлөмү 174 беттен турат. Жумуш шарттуу белгилердин тизмегинен, киришүүдөн, 3 баптан, корутундудан, методикалык сунуштардан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен жана тиркемеден турат. Иш 25

таблицаны, 2 сүрөттү, 206 адабият булактарын, анын ичинен жети чет тилдериндеги адабияттарды камтыйт.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

«Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык негиздери» деп аталган биринчи бапта изилдөөнүн педагогикалык өбөлгөлөрү; ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнүн педагогикалык маңызы жана мазмуну; «Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинде окуган студенттердин ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык мүнөздөмөсү; аталган профилдеги студенттердин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары каралган.

Биз тандап алган илимий изилдөөгө жакын темада Россия Федерациясында корголгон төрт диссертация каралып чыкты.

О.В. Юречконун «Башталгыч класстардын болочок мугалимдеринде дене тарбиялык ден соолукту чыңдоочу ишмердүүлүктү жүргүзүүдөгү окутуунун интеграциялык технологиялары» деген темадагы илимий изилдөөсүндө «Дене тарбия» предмети боюнча башталгыч класстардын болочок мугалимдерине билим берүү процессинде интеграциялык окутуунун технологиясынын мазмуну аныкталган; иштелип чыккан программанын практикалык бөлүмдөрү боюнча дифференциациялык баалоо шкаласы түзүлгөн; аларды колдонуу башталгыч класстардын болочок мугалимдерин дене тарбиялык ден соолукту чыңдоочу ишмердүүлүккө калыптандыруунун кесиптик ыктарын камсыз кылат (2002).

С.Г. Напреевдин «Башталгыч класстын мугалимдеринин квалификациясын жогорулатуу процессинде алардын ден соолукту чыңдоочу дене тарбиялык ишмердүүлүккө даярдыгын калыптандыруу» аттуу темадагы диссертациялык изилдөөсүнүн илимий жаңылыгы болуп башталгыч класстын мугалимдеринин квалификациясын жогорулатуу системасында аларды ден соолукту чыңдоочу дене тарбиялык ишмердүүлүккө даярдоо процессин мазмундуу уюштурууну ишке ашыруу эсептелет (2013).

М.И. Сентизованын «Болочок мугалимдерди ден соолукту сактоочу ишмердүүлүккө даярдоону педагогикалык камсыздоо» деген темадагы илимий изилдөөсүндөгү негизги маселелерден болуп болочок мугалимдерди ден соолукту сактоочу ишмердүүлүккө даярдоону педагогикалык жактан камсыздоо; дене тарбиясынын каражаттары аркылуу сергек жашоо образын калыптандыруу; кесиптик-прикладдык дене тарбиялык даярдык; адаптивдүү дене тарбиясы саналат (2008).

С.А. Давыдованын «Дене тарбиясы боюнча болочок мугалимдерди билим берүүнүн ден соолукту сактоочу стратегиясын калыптандыруу аркылуу кесиптик жактан даярдоо» аттуу темадагы диссертациялык изилдөөсүндө ден соолукту сактоочу стратегия түшүнүгүнүн маңыз-мааниси жана мазмуну адамдын мотивациялык-детерминациялык ишмердүүлүгүнүн интегралдуу мүнөздөмөсү катарында ачылып көрсөтүлгөн; ден соолукту сактоонун милдеттери жана шарттарынын өз-ара мамилелери менен өзгөчөлөнүп,

жашоодогу ден соолуктун баалуулугун сактоонун жана жогорулатуунун приоритеттүүлүгү белгиленген (2017).

Биздин изилдөөбүздүн багыты боюнча системалуу анализдин методологиясына ылайык, ден соолукту чыңдоочу ДТИге даярдоо жана аны башкаруу педагогикалык система катары каралат жана төмөнкүдөй байланыштардагы ырааттуулукту түзөт: максатка багыттуулугунда; структуралык компоненттердин мазмунунда; ички жана тышкы иш-механизмдеринде; жаралуу жана өнүгүүсүндө.

Инсандын ишмердүүлүгүнүн бири катары ДТИге даярдыкты ишке ашыруунун максаты дене тарбиясынын баалуулуктарын ишмердүүлүк менен өздөштүрүүдө турат.

Дене тарбиясын берүү процессинде ДТИ боюнча даярдыкты калыптандыруу максаттарынын сапаттык өзгөчөлүгү болочок адистин инсандыгын калыптандыруунун кеңири алкагында башкарылуучу педагогикалык подсистема катары чен-өлчөмү боюнча дене тарбиясын бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берди.

Системалык анализдин материалдары системалуу синтез үчүн колдонулду, анын соңку жыйынтыгы болуп ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнө карата болгон даярдыктын бүтүндөй теориялык системасын түзүү жана ошолор боюнча тажрыйбалык изилдөө иштерин жүргүзүү болуп калды.

Биздин изилдөөбүздүн дагы бир багыты катары ишмердүүлүк мамилеси эсептелет. Инсандын реалдуу аракеттери ишмердүүлүк системасында болот, анын инсандык сапаттары, билим жана билгичтиги аркылуу ишке ашат.

ДТИге карата «ишмердүүлүк», «тарбия», «дене тарбия» түшүнүктөрү өз ара байланыштуу.

Адамдын ишмердүүлүгүнүн башкы белгиси анын максаттуулугунда. Ал ишмердүүлүктүн мазмунун жана жыйынтыктарын аныктайт. «Адам табият тарабынан берилген нерсенин формасын гана өзгөртпөйт, ал ошону менен бирге өзүнүн аң-сезимдүү максатын ишке ашырат, бул мыйзам катары анын иш-аракетинин ыгын жана мүнөзүн аныктайт жана ага өз эркин баш ийдириши керек.

Ишмердүүлүктүн экинчи структуралык блогу болуп, аны аткаруунун ыгы эсептелет, ишмердүүлүктүн түрүндө дене тарбия көнүгүүлөрүнүн формасы көрүнөт. ДТИнүн жыйынтыктары биологиялык, психологиялык, педагогикалык жана социалдык натыйжаларда көрүнөт.

ДТИнүн предмети болуп дене тарбиясы эсептелет.

Илимий-методикалык адабияттарды талдоо азыркы учурда «тарбия», «дене тарбия» аныктамаларында үч мамиле бөлүнүп турарын көрсөттү.

Биринчи багыттын өкүлдөрү маданиятты көбүнчө адам ишмердүүлүгүнүн продукту, анын жыйынтыгы, анын кийинки өркүндөшү үчүн колдонушкан.

Философияда маданият «адамзат тарабынан коомдук-тарыхый практика процессинде түзүлгөн, түзүлүүчү жана коомдун өнүгүшүнүн тарыхый жетишилген деңгээлин мүнөздөгөн материалдык жана руханий баалуулуктардын жыйындысы» катары аныкталат.

Дене тарбиянын маданиятында дене тарбияны адамды физикалык (дене бойлук) жакшыртууга багытталган атайын каражаттарды, методдорду, шарттарды түзүү жана рационалдуу колдонуу боюнча коомдук жетишкендиктеринин жыйындысы катары кароо кабылданган (А.М. Мамытов, 2017).

Дене тарбиясы адамдын гармониялуу руханий жана физикалык өнүгүшүнө багытталган, анын чөйрөсүндө субъект гана болбостон ал таанып билүүнүн, баалоонун, кайра жаратуунун объектиси да болуп саналат.

Дене тарбиясы бир нече түргө бөлүнөт: жалпы дене тарбиясы, спорт, физикалык рекреация жана кыймылдуу реабилитация.

Философиялык адабияттарда даярдык түшүнүгү ишмердүүлүктүн субъектиси катары адамдын бүтүн интегралдык мүнөздөмөсү аркылуу көрүнөт, анын көрүнүшү «субъективдүү күчтөрдүн» кеңири «спектри» менен байланышкан.

Даярдыктын структуралык түзүлүшү ишмердүүлүктүн бардык түрүндө инварианттуу жана мотивациялык, маалыматтык жана ыкчам (операциялык) компоненттерди өз ичине камтыйт.

Студенттерди ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнө даярдоодо, психикалык даярдык менен катар, алардын негизги мотивациясы саналат, физикалык жана координациялык даярдык өзгөчөлөнүп турат.

В.И. Андреев (1981) педагогикалык шарттарды «... дидактикалык максатка жетүү үчүн билим берүүнүн мазмунун, методдорун, ошондой эле уюштуруунун формаларын, элементтерин максаттуу тандоонун, конструкциялоонун жана колдонуунун» жыйнагы катары карайт. Буга байланыштуу студенттердин өз алдынча ДТИге болгон даярдыгын калыптандыруу көйгөйүн чечүү адекваттуу, максаттуу, мазмундук жана процессуалдык камсыздоону иштеп чыгууну шарттайт.

Студенттерге педагогикалык системанын негизинде дене тарбиясын берүү ДТИтү натыйжалуу калыптандыруу үчүн зарыл жана жетиштүү *педагогикалык шарттардын* комплексин ишке ашырат: а) дене бою чың ишкер инсанды калыптандырууга билим берүү процессинде багытталышынан көрүнгөн дене тарбиясын гумандаштыруу; б) студенттер менен окутуучулар ортосунда педагогикалык кызматташуу атмосферасын түзүү; в) ДТИге ээ болуу процессинде студенттердин субъекттүү позициясын активдештирүү; г) ДТИге даярдыкты калыптандырууга системалуу бүтүн мамиле; д) дене тарбиясын жекелештирүү жана дифференцирлөө аларга дене тарбия көнүгүүлөрүн же спортту эркин тандоо укугун берүү жана алардын ДТИге даярдыгынын өнүгүү деңгээлин эске алуу менен ишке ашыруу; е) физикалык өркүндөөнүн инсанга маанилүү жыйынтыктарына жетишүү үчүн шарт түзүү; ж) студенттер тарабынан ДТИнин актуалдуу жана зарыл деңгээлдеринин ортосундагы карама-каршылыкты студенттердин сезиминде жана аларды баштан кечирешин чагылдырган көйгөйлүү кырдаалды чечүү түрүндө окуу-таануучулук ишмердүүлүгүн уюштуруу; з) дене тарбия жана спорт чөйрөсүндө өзүн-өзү таануу, өзүн талдоо, өзүн баалоо жана өзүн аныктоо рефлексивдүү процесстерди

актуалдаштыруу жана өнүктүрүү; и) сабактардын билим берүү, окуу-машыгуучулук жана сабактан тышкары дене тарбиялык-спорттук формаларынын активдүү таасир этүүчү социалдык чөйрөсүнө студенттердин терең киришине шарт түзүү.

Студенттерди ДТИ боюнча даярдоого багытталган билим берүү процесси уюштуруунун өзгөчөлүгүн аныктайт, ал окутуучунун ишмердүүлүгүндө багыт болуп саналат. Бул шарттардын көпчүлүгүн студенттерди дене тарбиясына даярдоонун максаттык, мазмундук жана процессуалдык камсыздоого болгон мамиленин алкагында иш жүзүнө ашыруу сунушталат.

«Изилдөөнүн объектиси, предмети жана методдору» деп аталган экинчи бапта: *изилдөөнүн объектиси* – «Педагогика» багытынын «Педагогика жана башталгыч билим берүү методикасы» профили боюнча башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруу процесси; *изилдөөнүн предмети* – «Педагогика» багытынын «Педагогика башталгыч билим берүү методикасы» профили боюнча башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары жана изилдөөнүн мотивациялык, рефлексивдик, физикалык (дене-бойлук), маалыматтык, ыкчам (операциялык) компоненттери каралган.

Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруу көйгөйлөрүн изилдөөдө төмөнкү *методдор* колдонулду: анкеталык сурамжылоо; педагогикалык байкоо жүргүзүү; педагогикалык тестирлөө; физикалык даярдыкты тестирлөө; педагогикалык эксперимент; математикалык статистика методдору.

Анкеталык сурамжылоо методу. Профессионалдык кызыгуунун структуралык компоненттеринин өнүгүү деңгээлин диагностикалоо үчүн биз “ДТИге мамиле”, “Өз дене тарбиялык ишмердүүлүгүнүн мотивдерин баалоо” аталыштагы анкеталарды иштеп чыктык жана алар студенттердин өз ден соолугун жана физикалык даярдыгын баалоосун, ДТИге мамилесин, ДТИ тажрыйбасын камтыйт. «ДТИге өз мотивин баалоо» анкеталык сурамжылоо бир тараптан студенттердин ДТИге мамилесин шарттаган 6 мотивди аныктоого шарт түзгөн даярдыктын мотивациялуу компоненти мазмундук текшерүүнүн негизинде иштелип чыккан. Студенттерге бул негиздердин тизмесин карап чыгып, алар үчүн таасирдүү мотивдерди тандап алып, субъективдүү мааниси төмөндөгөн тартипте жайгаштыруу сунушталган.

Анкеталык методикаларды колдонуу менен катар студенттерге “Дене тарбия” дисциплинасы боюнча сабактарга канааттануу даражасы төмөнкү шкала боюнча бааланат: 5 балл – толук канааттанат; 4 балл – канааттанганы басымдуу; 3 балл – жарым-жартылай канааттанат; 2 балл – канааттанбаганы басымдуу; 1 балл – толук канааттанбайт.

Педагогикалык байкоону студенттердин сабактарга катышуусун үйрөнүү үчүн ишке ашырылган, дене тарбиялык көнүгүүлөр сабактарына студенттердин мамилесин чагылдырган эң маалыматтуу объективдүү факторлордун бири катары колдондук.

Мында студенттердин себепсиз калтырган сабактары эсепке алынып, катышуунун орточо көрсөткүчү % менен аныкталды.

Муну менен катар студенттерге жумасына канча жолу өз алдынча дене тарбия көнүгүүлөрүн жасаары да такталды.

Педагогикалык тестирилөө физикалык сапаттардын өнүгүү деңгээлин аныктоо максатында жүргүзүлдү.

Физикалык даярдыкты тестирилөө ЖОЖдун студенттери үчүн окуу программасында келтирилген контролдук көнүгүүлөрдүн жардамы менен жүргүзүлдү.

Ылдамдык сапаттарынын өнүгүү деңгээли 100 метрден төмөнкү старттан чуркоонун жыйынтыгы менен бааланды.

Ылдамдык-күчтүк сапаттын деңгээли “узундукка ордуна секирүү” көнүгүүсүн аткаруу жыйынтыгы менен аныкталды.

Жалпы чыдамдуулуктун деңгээли 1000 метрге чуркоонун убактысы боюнча аныкталган. Күч сапатынын деңгээли “турникке тартынуу”, “бутту турникке тийгенче көтөрүү” көнүгүүлөрүнүн жыйынтыктары боюнча бааланды.

Педагогикалык эксперимент биз иштеп чыккан ден соолукту чыңдоочу ДТИге даярдыкты калыптандыруу үчүн түзүлгөн теориялык системаны текшерүү үчүн өткөрүлдү. *Эксперименттин максаты* дене тарбиясына салттуу мамиле кылууда студенттердин өз ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүнө карата болгон даярдыгынын деңгээлин жана динамикасын изилдөө болду. Педагогикалык эксперименттин *милдети* өз ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүнө студенттерди даярдоонун иштелип чыккан бөлүмдөрүнүн практикалык жактан натыйжалуулугун негиздөө болду.

Эксперименттик изилдөөгө Баткен мамлекеттик университетинин Кызыл–Кыя гуманитардык-педагогикалык институтунун педагогика багытынын «педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинин биринчи курсунун 50 студенти, экинчи курсунун 55 студенти, үчүнчү курсунун 50, төртүнчү курсунун 50 студенттери катышты. Тесттик тапшырмалардын мазмуну КР нын жалпы билим берүүчү мектептеринин окуучулары үчүн дене тарбиясы боюнча окуу материалын камтыды. Студенттерге берилген суроолорунун жоопторунун 4 вариантынын ичинен алардын ою боюнча туура деп эсептелгенинин бирин тандоо сунушталган.

Жыйынтыгында студенттердин дене тарбиясы боюнча берген жооптору окуунун биринчи жылында гана көтөрүлөрү аныкталды ($P < 0,05$). Кийинки жылдары ал практикалык жактан өзгөрүүсүз калат.

Математикалык статистика методдору эксперименттик көрсөткүчтөрдү сандык жактан талдоо үчүн колдонулду. Студенттин *t*-критерийи боюнча орточо топтук айрымачылыктын аныктыгын баалоо методу колдонулду.

Даярдыктын функцияланышуу *максаты* болуп ДТИнин инсандык жана социалдык алгылыктуу деңгээлде аткарылышы саналат. Даярдыктын *мазмуну* ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнө даярдыкты калыптандыруунун зарыл жана жетиштүү компоненттерин түзөт: мотивациялык компонент; рефлексивдик

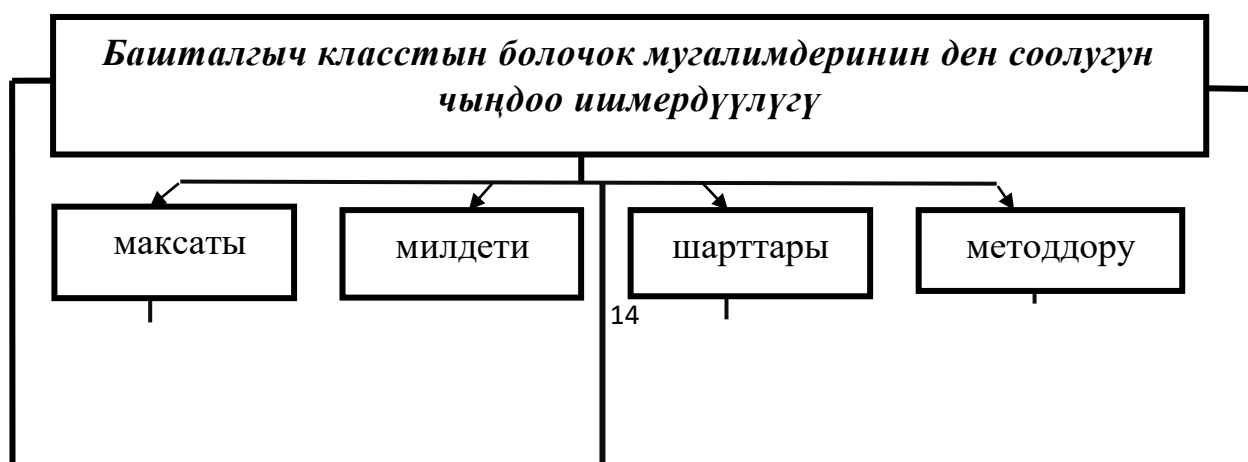
компонент; физикалык (дене бойлук) компонент; маалыматтык компонент; ыкчам (операциялык) компонент (таблица 1).

Таблица 1. – Студенттердин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун компоненттери

Компоненттер	Компоненттердин мазмуну
Мотивациялык компонент	Ишмердүүлүктүн аталган түрүндө инсандык колдонуучулук мамиле
Рефлексивдик компонент	Өз дене тарбиялык ишмердүүлүгүнө рефлексивдүү мамилени шарттаган, өнүккөн өзүн таанып-билүү сезими
Физикалык (дене бойлук) компонент	Физикалык сапаттардын өнүгүшүнүн жетиштүү деңгээли
Маалыматтык компонент	Дене тарбиялык ишмердүүлүктүн теориялык жана методикалык негиздерин билүү
Ыкчам (операциялык) компонент	Дене тарбиялык ишмердүүлүктүн ыктарына ээ болуу

Ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнө максаттуу даярдыктын деңгээли: *репродуктивдүү, продуктивдүү жана чыгармачылык* болуп эсептелинет.

Ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнө карата болгон даярдыктын системасы теориялык изилдөөнү жыйынтыктап, жалпы алынган система: даярдыктын бүтүн мазмунун чагылдыргандыктан ишмердүүлүктүк; ишмердүүлүктүн субъекттин жеке сапаттары менен шартталган инсандык; даярдыктын структуралык компоненттерин бириктирген интегралдуу; даярдыктын улам өскөн деңгээлдерин камтыган көп деңгээлдүү; болжолдуу, ДТИнүн чөйрөсүндө анын иштешинин жыйынтыгын көрө билүүгө шарт түзөт. Ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнө даярдоонун педагогикалык моделинин системалык мамилесинин методологиясына ылайык ДТИ педагогикалык система катары каралат жана төмөнкү катыштарда мүнөздөлөт: максаттуу багытында; структуралык компоненттердин мазмунунда; тышкы жана ички механизмде; жаралыш, калыптаныш жана өнүгүшүндө.

1 – сүрөт. – Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык системасы

Ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнө даярдыкты калыптандырууда окуу-таануучулук ишмердүүлүгүнүн төмөнкү түрлөрү: билим берүүчүлүк типтеги окуу ишмердүүлүгү; дене тарбиялык-спорттук ишмердүүлүктүн фрагменттери; жалпысынан ДТИ колдонулат.

Алар теориялык жана методикалык окуу көйгөйлөрүн чечүү процессинде жаңы билимдерди ачуу жана өздөштүрүүгө багытталган.

ДТИнин фрагменттери сапаттарында: анын сандык маанилүү максаттардын (перспективдүү, аралык, азыркы жана оперативдүү) системасын аныктоо; пландаштыруу боюнча; практикалык ишке; өзүн билүү боюнча иш-аракеттер чыгат.

Окуу-таануучулук ишмердүүлүгүн уюштуруу каражаты катары окуу тапшырмалардын системасы колдонулат. Тапшырмалар максатка багытталгандыгына байланыштуу: теориялык, методикалык жана кыймылдык топторго бөлүнөт.

Репродуктивдүү тапшырмалар: окутуучу көрсөткөн окуу-методикалык адабияттардан алынуучу билимдер: дене тарбия көнүгүүлөрү; дене тарбиялык-спорттук ишмердүүлүктү пландаштыруу жана контролдоо иштери.

Проблемалык тапшырмалар, өз кезегинде: окутуучу менен студенттер чогуу формулировкалоонун, студенттер үчүн инсандын маанилүү проблемаларын чечүүнүн окутуучу сунуштаган чечүү ыгын оптималдаштырууну, студенттер бөлүп көрсөткөн инсандык маанилүү проблемаларды чечүүнү талап кылат.

Проблемасы коюлган лекциялар, проблемалык семинарлар, методикалык жана практикалык (окуу-машыгуу) сабактары, өз алдынча окуу-машыгуу тапшырмалары, мелдештерге катышуу колдонулат.

ДТИге карата болгон даярдыктын маңызын жана мазмунун теориялык анализдөөдө биз анын өнүгүшүнүн этаптарын жана деңгээлдерин көрсөттүк: ЖОЖго чейинки даярдык этабы; теориялык даярдыкты калыптандыруу этабы; диагноздоо-долбоорлоо этабы; ДТИге даярдыкты репродуктивдүү деңгээлинде, продуктивдүү деңгээлинде, чыгармачыл деңгээлинде калыптандыруу этаптарына бөлдүк.

Ырааттуулук менен ЖОЖдо окуган бардык жылдар үчүн жылдык программа, оперативдик программа түзүлөт.

Ошентип, даярдоонун этаптарынын кошулушу бири-бири менен байланышат жана өз курамында ырааттуу кадамдардын зарыл жана жетиштүү санын көрсөтөт, алар ДТИге даярдоонун глобалдуу максатын чечүүнү камсыздайт.

Үчүнчү бап **«Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары боюнча педагогикалык эксперименттин жыйынтыктары»** деп аталып: «Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинин студенттеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүнө даярдык деңгээлине жана динамикасына педагогикалык таасирдин натыйжалуулугу; ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнө «Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинин студенттеринин даярдыгын калыптандыруунун эксперименттик негизделиши; педагогикалык эксперименттин милдети, методикалары жана уюштурулушу; алардын жыйынтыктары; изилдөөдөн алынган жыйынтыктарды анализдөөгө багытталган.

Физикалык компонент боюнча анкеталык сурамжылоого катышкан студенттерде ылдамдык, ылдамдык-күчтүк, салыштырма күчтүк жана жалпы чыдамдуулуктун көрсөткүчү аныкталды. 1- жана 4-курстун студенттеринин көрсөткүчтөрүн салыштырма талдоо алардын өнүгүшүндө олуттуу айырмачылыктын жоктугун көрсөтөт (таблица 2).

Таблица 2. – Студенттердин физикалык (дене бойлук) сапаттарынын көрсөткүчтөрү

Дене тарбиялык көнүгүүлөр	Студенттердин физикалык (дене бойлук) сапаттарынын көрсөткүчтөрү		P
	1-курс n=50, M±m	4-курс n=50, M±m	
Чуркоо 100 м.,(сек.)	13,80±0,27	13,68±0,32	>0,05
Чуркоо 1000 м., (мин/ сек.)	3.27,0±3,1	3.26,0±2,7	>0,05
Узундукка секирүү, (см.)	234,2±9,9	236,3±7,7	>0,05
Турникке тартылуу, (саны)	10,95±2,2	11,23±3,0	>0,05
Бутту турникке тийгенче көтөрүү, (саны)	7,33±1,9	7,55±2,2	>0,05

Даярдыктын составдык элементинин *мотивациялык* компонентин далилдөө жана баалоо өз «Дене тарбиялык ишмердүүлүктүн мотивин баалоо» жабык түрүндөгү анкеталык сурамжылоону колдонуу менен жүргүзүлдү.

Рефлексивдик компонентти өлчөө жана баалоо «Рефлексиянын өнүгүү деңгээлин өз алдынча баалоо» анкеталык сурамжылоо методикасынын жардамы менен жүргүзүлдү. Алынган дар боюнча маалыматтар 5 баллдык шкаласына которулду.

Даярдыктын *маалыматтык* компонентин өлчөө жана баалоо өздөштүрүүнүн биринчи, экинчи жана үчүнчү деңгээлдериндеги тапшырмаларды чечүү жыйынтыгы менен ишке ашырылды.

Даярдыктын *ыкчам (операциялык)* компонентин өлчөө жана баалоо ДТИнү жеке өз алдынча программалоо тапшырмасын аткаруу жыйынтыгы менен ишке ашырылды. Билгичтиктер төмөнкүдөй бааланды: физикалык өнүгүүнүн, физикалык даярдыктын жана ишке жөндөмдүүлүктүн көрсөткүчтөрүн аныктоо; өз көрсөткүчтөрүн баалоо; жакынкы 3 айга жеке максат, милдеттерин жана пландалган жыйынтыктарын аныктоо; жумалык кыймыл режими, колдонулуучу физикалык көнүгүүлөр алкагы, физикалык сапаттарды өнүктүрүү методдору; программаланган ДТИнүн мазмунун жана жүрүшүн коррекциялоо үчүн функционалдык абалын оперативдүү контролдоо методикасын аныктоо.

Ар бир бөлүк боюнча тапшырманын аткарылыш сапаты 5 баллдык баалоо менен сунушталган мазмун, каражатты, көлөмдү, физикалык күчтүн интенсивдүүлүгүн тандоонун теориялык жана методикалык негизделишинин толуктугун эске алуу менен бааланды.

Дене тарбия сабактарына катышуу көрсөткүчтөрү кошумча аныкталды. Муну менен катар студенттердин жүйөлүү себеби жок калтырган сабактары жана дене тарбиясы сабагындагы канааттануу даражасы өлчөндү жана бааланды.

Эксперименталдык топту (ЭТ) “Педагогика” багытынын «Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинин «Спорт оюндары» менен машыккан биринчи курсунун студенттери түздү. Бул топтун курамы студенттердин спорттук кызыкчылыктарын эске алуу менен комплекттелген.

Дене тарбиясын бул топто окутуу башталгыч класстардын болочок мугалимдеринин өз ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык системасынын негизинде түзүлгөн эксперименталдык программа боюнча жүргүзүлдү. Окуу жылынын башталышында алдын ала жүргүзүлгөн тесттин негизинде студенттер окутуучунун жардамы менен физикалык жеке программасын түзүштү, анда сабактар жана сабактан тышкаркы өз алдынча иш эске алынган. Бул иштер бир жагынан окуу материалын өздөштүрүүгө багытталган, экинчи жагынан, студенттер тарабынан факультетте, ошондой эле ЖОЖдо өткөрүлгөн спорт оюндары (волейбол, баскетбол, футбол) боюнча мелдештерге даярдык катары жүргүзүлгөн окуу-машыгуу сабактары катары каралды.

Контролдук топто (КТ) дене тарбиясын окутуу билим берүү процессинде мурда түзүлгөн программанын алкагында ишке ашты.

Эксперимент 2015-жылдын сентябрынан 2016-жылдын июлуна чейин өткөрүлдү. ЭТ тин – 50 студенти, ошондой эле КТ нун – 48 студенттери менен өткөрүлдү. Изилдөөнүн башталышында жана жыйынтыгында эки топтун сыналуучуларында ДТИге даярдыктын *маалыматтык, мотивациялык, рефлексивдик жана физикалык (дене бойлук)* компоненттеринин көрсөткүчтөрү аныкталды. Тажрыйба бүткөндө *ыкчам компоненттин* көрсөткүчтөрү, дене тарбия сабактарына канааттануу даражасы, жумасына өз алдынча дене тарбиясы менен машыгууга кеткен убакыт (секциялардагы машыгуулар менен кошо) кошумча эсептелди жана бааланды.

Даярдыктын *маалыматтык компонентин* өлчөө жана баалоо өздөштүрүүнүн биринчи, экинчи жана үчүнчү деңгээлдериндеги тапшырмаларды чечүү жыйынтыгы менен ишке ашырылды. Алынган маалыматтар баалоонун 5 баллдык шкаласына которулду. Студенттин *t* – критерийинин жардамы менен алынган маалыматтарды салыштырмалуу баалоо дене тарбиясы дисциплинасы боюнча окуу материалын өздөштүрүүгө карата эксперименталдык жана контролдук топтордун маалыматтык даярдыгынын салыштырмалуу тең деңгээлин күбөлөйт ($19,06 \pm 3,43$ балл ЭТ те, $19,68 \pm 4,37$ балл КТ да $P > 0,05$).

Мотивациялык компонент. Тажрыйбанын башталышында өткөрүлгөн жабык типтеги «Дене тарбиялык жана спорттук ишмердүүлүк мотивдерин өз алдынча байкоо» анкеталык сурамжылоону көрсөткүчтө салыштырып талдоо сыналгандардын контролдук жана эксперименталдык тобунун ортосунда кескин айырма жоктугун күбөлөйт.

Эки топто тең дене тарбиялык ден соолукту чыңдоо багытындагы адамдар басымдуу (41,68% дан 44,46% га чейин), бул адабияттардагы ошондой эле мурда өткөргөн эксперименталдык изилдөөлөрдүн жыйынтыктары менен дал келет. Сыналгандардын ичинен спорттук багыттагылардын жоктугу көңүлдү бурдурат.

ЭТтин студенттеринде 2,88 баллды, КТда 2,79 баллды түзөт. ДТИнин мотивинин бир топ күчөшү ЭТтин студенттеринде жарым-жартылай спорттук багыттагылардын саны 6 дан 18 ге өстү (12,60% дан 75,0% га чейин, $P < 0,01$).

ЭТтун студенттери сабакка келүү боюнча жогорку көрсөткүчтөрү менен айырмаланат 95,03%, КТда 86,70% ($P < 0,01$). Аларды дене тарбиясы сабагында канааттануунун жогорку деңгээли да мүнөздөйт: 4,57 балл, КТда – 2,80 балл ($P < 0,01$).

Рефлексивдик компонент боюнча изилдөөнүн жыйынтыктары эки топтун баштапкы көрсөткүчтөрү практикалык жактан айырмаланбайт: ЭТте 2,58; КТда 2,62 балл.

Экинчи курста студенттердин рефлексия деңгээли ЭТте орточо көрсөткүчкө жетти да 3,08 баллды түздү, ошол эле учурда КТда 2,86 баллды түздү.

Изилдөөнүн башында эки топтун студенттеринде рефлексиянын төмөнкү деңгээли басымдуу: 65,60% КТнин жана 57,20% ЭТтин студенттери интеллектуалдык рефлексиянын репродуктивдүү деңгээлинен, 74,0% эки топтун студенттеринде инсандык рефлексиянын репродуктивдүү компонентинин өнүгүү деңгээли төмөн.

ЭТтин мүчөлөрүнө таандык рефлексияга жөндөмдүн өнүгүүсүнүн жогорку темпи ПЭ нин аягында 50,0% продуктивдүү деңгээлге жетишине түрткү берди, 12,50% чыгармачыл деңгээлине жетти.

Физикалык (дене бойлук) компонент изилдөөнүн башталышында эки топтун студенттеринин сапаттары бирдей болгон.

Тажрыйба мезгилинде КТ нын студенттеринин физикалык сапаттарынын деңгээли өзгөргөн жок, ЭТ тын студенттери болсо 100 жана 1000 метрге чуркоодо, ордунда туруп узундукка секирүүдө көрсөткүчтөрүн жакшыртышты. Бул сапаттардын өнүгүшүнүн темпи спорттук оюндарда мелдеш ишмердүүлүгү менен түшүндүрүлөт, ылдамдык жана ылдамдык-күчтүк мүмкүнчүлүктөрүнө жогорулатылган талап коюшат (таблица 3).

Таблица 3. – ЭТ жана КТтогу студенттердин физикалык (дене бойлук) сапаттарынын өнүгүү көрсөткүчтөрү

	Дене тарбиялык көнүгүүлөр	Топтор	Студенттердин физикалык (дене бойлук) сапаттарынын өнүгүү көрсөткүчтөрү		P
			Эксперименттин башында, $M \pm m$	Эксперименттин акырында, $M \pm m$	
	100м ге чуркоо (сек.)	КТ	13,68±0,29	13,57±0,32	>0,05
		ЭТ	13,62±0,33	13,25±0,29	<0,01

	Айырма		0,06±0,04	0,32±0,03	>0,05
	1000 м ге чуркоо (мин/сек.)	КТ ЭТ	3.27,0 ± 3,1 3.35,0±3,3	3.26,0±2,7 3.28,0±2,5	>0,05 <0,01
	Айырма		0.08±0,2	0.02±0,2	>0,05
	Узундукка секирүү (см.)	КТ ЭТ	235,7±9,8 237,4±8,6	238,2±8,4 249,5±8,9	>0,05 <0,01
	Айырма		1,7±1,2	11,3±0,5	>0,05
	Турникке тартылуу, (саны)	КТ ЭТ	10,65±2,4 10,78±2,2	10,83±2,9 10,90±3,4	>0,05 >0,05
	Айырма		0,13±0,2	0,07±0,5	>0,05
	Буттарды турникке жеткенче көтөрүү, (саны)	КТ ЭТ	7,03±2,0 7,15±1,8	7,32±2,2 7,43±2,6	>0,05 >0,05
	Айырма		0,12±0,2	0,11±0,4	>0,05

Ыкчам (операциялык компонент). ДТИнин жекече өзү программалоо боюнча тапшырмалардын студенттер тарабынан аткарылышынын жыйынтыгын тажрыйбалык иштен кийин талдоо ЭТтин сыналгандары физикалык өнүгүүнү, физикалык даярдыкты жана жумушка жөндөмдүүлүктү өзү контролдоо боюнча иш-чараларды толугураак жана методикалык негиздүүрөөк аткаарынын көрсөтүү: ЭТте 4,39, КТда 3,44 балл; социалдык алгылыктуу нормаларды эске алуу менен аныкталган көрсөткүчтөрдү өзү баалоонун: 4,18 ЭТте, 3,26 балл КТда; өзүнүн ДТИнин ырааккы учурдагы жана оперативдүү максаттар системасын аныктоо: 4,24 балл ЭТте, 2,52 КТда; ДТИ нүн каражаттарын жана методдорун тандоо: ЭТте 4,18, КТда 3,14 балл; функционалдык ал-абалды баалоонун жана анын өлчөмдөрүнүн методикаларын тандоого чен-өлчөмдөрүн аныктоо боюнча: 4,18 балл ЭТте, 3,26 балл КТда.

Билимдерди өздөштүрүүнүн ПЭ ден кийин сапатын салыштырма талдоодо ЭТ тин студенттеринин артыкчылыгы аныкталды: 15,6 балл, КТда 10,85 балл.

Студенттердин методикалык билгичтиктеринин орточо баасы 4,1 ЭТте, 3,12 КТда түздү.

Ден соолукту чыңдоочу дене тарбиялык ишмердүүлүккө даярдык. ДТИге ЭТтин студенттеринин даярдык деңгээли тажрыйбанын аягында КТда караганда бир топ жогору (3,83 балл ЭТте, 2,96 балл КТда).

ДТИге карата болгон даярдыктын деңгээлин ар бир сыналган студенттер сапаттуу баалоодо *мотивациялык, рефлексивдик, маалыматтык жана ыкчам (операциялык) компоненттердин* деңгээлдери эске алынды. ЭТтин 92,0% ы продуктивдүү, 8,0% репродуктивдүү деңгээлге жетти. КТнин 91,0% студенттери репродуктивдүү деңгээлге жетти, 9,0% ы продуктивдүү деңгээлине чыкты (таблица 4).

Таблица 4. – Педагогикалык эксперименттен кийин студенттердин ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнүн калыптануусунун өнүгүү деңгээли

Студенттердин ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнүн калыптануусунун өнүгүү деңгээли	Эксперименталдык топ		Контролдук топ		P
	n	%	n	%	
Чыгармачыл	0	0	0	0,00	
Продуктивдүү	46	92,0	4	9,0	P <0,001
Репродуктивдүү	4	8,0	44	91,0	P <0,001

ЖАЛПЫ КОРУТУНДУ ЖАНА ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

1. Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык негиздерин аныктоонун аткарылышында дене тарбиялык ишмердүүлүк адамдын акыл-эстик, социалдык жактан шартталган активдүүлүгүн атайын эмес дене тарбиялык билим берүү, спорт, физикалык рекреация жана кыймыл реабилитациясы формасында дене тарбиясынын материалдык жана руханий баалуулуктарын камтыган социалдык жана инсандык маанилүү керектөөлөрдү канааттандырууга багытталган спецификалык түрү болуп саналат.

ДТИге даярдык адамдык ишмердүүлүктүн субъекти катары бүтүн системалуу уюштурулган инсандык жактан шартталган, анын максаттарына жана мазмунуна адекваттуу жана анын практикалык ишке ашуусун камсыздаган мүнөздөмөсүн көрсөтөт. Даярдыктын ишке ашуусу жана өнүгүшү мотивациялык, рефлексивдик, физикалык (дене бойлук), маалыматтык жана ыкчам (операциялык) компоненттердин өз ара алакасы аркылуу камсыздалат.

ДТИге даярдыктын өнүгүшүнүн үч деңгээли: репродуктивдүү, продуктивдүү жана чыгармачыл болуп бөлүнүп турат. ДТИкө даярдыктын деңгээлдери ар бир компонентинин өнүгүү өлчөмү жана алардын бири-бирине катышынын мүнөзүнө жараша сапаттык жактан айырмаланат. Деңгээлдин ичинде өнүгүү жана төмөнкү баскычтан жогоркуга өтүү аны түзгөн компоненттердин өнүгүшү аркылуу ишке ашат. Структуралык компоненттердин мазмунундагы сапаттык кайра курулуу өз кезегинде ДТИни ишке ашырууда алардын өз ара карым-катнашындагы сапаттык өзгөрүүлөрдү шарттайт, аны сапаттык жактан башка мурдакыдан жогорку функцияланыш деңгээлине көтөрөт. Даярдыктын өнүгүшүнүн зарыл сырткы шарты болуп ДТИнин процессинде жаралган проблемалык кырдаалдар саналат.

2. Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык системасын иштеп чыгууда ДТИге даярдыктын калыптануусу функцияланган максаттуу багыты боюнча сапаттык бөтөнчөлүгү, структуралык компоненттердин мазмуну, тышкы жана ички функциялануу, жаралуу жана өнүгүү механизмдери менен айырмаланган педагогикалык системаны түзөт. Бул системанын функциялануусу жана

өнүгүүсү окуу тапшырмалардын системасы, окутуунун методу, формалары жана сабак түрүндө жайылтылган студенттердин окуу-таануучулук ишмердүүлүгүн уюштуруу аркылуу ишке ашат.

ДТИге даярдоонун оперативдүү максаттары система түзүүчү фактор болуп калат. Структуранын бирдиги болуп ДТИнүн айрым жактарын чагылдырган теориялык, методикалык жана кыймыл тапшырмаларын чечүү саналат.

ДТИге даярдоо мезгилинде бир катар ырааттуу этаптар бөлүнүп турат: ЖОЖго чейинки даярдык; теориялык даярдыкты калыптандыруу; репродуктивдүү деңгээлде диагноздоо-долбоорлоо; ДТИге практикалык даярдыкты калыптандыруу; продуктивдүү деңгээлиндеги; чыгармачыл деңгээлдеги этаптар. Бул этаптар өз тутумунда ДТИге болочок мугалимдерди өз ден соолугун чындоого даярдоодо стратегиялык максатты чечүүнү камсыздаган зарыл жана ырааттуу кадамдардын жетиштүү санын камтыйт. Студенттердин ДТИге даярдыгын калыптандыруунун биз иштеп чыккан педагогикалык системасы дене тарбия процессинде: 1) бүтүн болуп саналат, себеби студенттердин ДТИге даярдыгынын калыптануу процессинин бүтүн мазмунун чагылдырат; 2) ишмер, ДТИге даярдыктын калыптанышына багытталгандыгын көрсөтөт; 3) инсанга багытталган, студенттин жеке дене тарбиясын калыптандырууга багытталгандыгынан көрүнөт; 4) интегралдуу, даярдыктын бардык структуралык компоненттерин бириктирет; 5) көп деңгээлдүү, бир төмөнкү деңгээлден жогору башка деңгээлге өтүшүн камсыздаган; 6) прогноздоочу, аны колдонуунун жыйынтыгын көрө билүүгө шарт түзгөн.

3. Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чындоо ишмердүүлүгүн калыптандыруу боюнча педагогикалык эксперименттин жыйынтыктарын негиздөөдө студенттерге биз иштеп чыккан педагогикалык системанын негизинде дене тарбиясын берүү ДТИге натыйжалуу даярдоо үчүн зарыл жана жетиштүү педагогикалык шарттардын комплексин ишке ашырат: а) дене тарбиялуу ишкер инсанды калыптандырууга билим берүү процессинде багытталышынан көрүнгөн дене тарбиясын гумандаштыруу; б) студенттер менен окутуучулардын ортосунда педагогикалык кызматташуу атмосферасын түзүү; в) ДТИге ээ болуу процессинде студенттердин субъекттүү позициясын активдештирүү; г) ДТИге даярдыкты калыптандырууга системалуу бүтүн мамиле; д) дене тарбиясын жекелештирүү жана дифференцирлөө аларга дене тарбия көнүгүүлөрүн же спортту эркин тандоо укугун берүү жана алардын ДТИге даярдыгынын өнүгүү деңгээлин эске алуу менен ишке ашат; е) физикалык өркүндөөнүн инсанга маанилүү жыйынтыктарына жетишүү үчүн шарт түзүү; ж) студенттер тарабынан ДТИнин актуалдуу жана зарыл деңгээлдеринин ортосундагы карама-каршылыкты студенттердин сезимине жана аларды баштан кечиришин чагылдырган проблемалык кырдаалды чечүү түрүндө окуу-таануучулук ишмердүүлүгүн уюштуруу; з) дене тарбия жана спорт чөйрөсүндө өзүн-өзү таануу, өзүн талдоо, өзүн баалоо жана өзүн аныктоо рефлексивдүү процесстерди актуалдаштыруу жана өнүктүрүү; и) сабактардын билим берүү, окуу-машыгуу жана сабактан тышкары дене тарбиялык-спорттук

формаларынын активдүү таасир этүүчү социалдык чөйрөсүнө студенттердин терең киришине шарт түзүү.

Иштелип чыккан студенттердин ден соолугун чындоочу ДТИге даярдыгын калыптандыруунун педагогикалык системасынын ичинде студенттерге дене тарбияны берүү анын мотивациялык (25,60%), рефлексивдик (19,38%) компоненттеринин кескин өсүшүн камсыздайт, мында салтка айланган мамилелерге караганда бир топ жогору теориялык жана методикалык тапшырмаларды өздөштүрүүнүн көрсөткүчтөрү (44,30%), методикалык билгичтиктерге (36,0%) ээ болушту жана жалпысынан даярдыктын жогору деңгээлине чыгышты. ЭТтин 92,0% студенттери эксперименттин аягында ДТИни, аны аткаруунун конкреттүү субъективдүү жана объективдүү шарттарын эске алуу менен продуктивдештирүүгө даяр болуп калышат. Даярдыктын орточо мааниси аларда бир топ жогору (32,82%).

ЭТтин студенттери дене тарбиясы боюнча сабактарга канааттануунун жогорку көрсөткүчтөрү менен өзгөчөлөнөт, сабакка катышуунун (ЭТ те 95,03%, КТдагы студенттерде 86,70%) жакшы көрсөткүчтөрү менен өзгөчөлөнөт, жумадагы орто эсеп менен өз алдынча дене тарбиясы менен машыгууга бөлүнгөн убакыттын көлөмү ($333,5 \pm 48,5$ мүнөт ЭТте, $131,7 \pm 95,0$ мүнөт КТда) дагы жогору.

Практикалык сунуштар:

1. Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чындоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун *физикалык компоненти* боюнча “Дене тарбия” дисциплинасын үйрөнүүнүн максаты дене тарбиясынын социалдык-гуманитардык багытталышына ылайык аларды өз ден соолугун чындоочу ДТИге, дене тарбиясынын баалуулуктарын өзүнө ыйгаруу ишмердүүлүгүнө даярдоодо: 1) бардыгы үчүн милдеттүү дене тарбия көнүгүүлөрүн (100 м жана 1000 м ге чуркоо, спорт оюндары, дене тарбиялык даярдыктын кесиптик-прикладдык көнүгүүлөрү); 2) тандалган спорттун түрүнүн машыгуу каражаттарын натыйжалуу деп көрсөтөбүз.

2. *Рефлексивдик компонентке* ылайык башталгыч класстын болочок мугалимдери үчүн түзүлгөн: 1) ЖОЖдо окуган жылдар үчүн перспективалуу программа; 2) жылдык программа; 3) ар бир ай үчүн программаларын окуу процессине сунуштайбыз.

3. Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чындоо ишмердүүлүгүн калыптандырууда *маалыматтык компонентке* байланыштуу болгон окуу-таануучулук ишмердүүлүгүнүн төмөнкү түрлөрү: билим берүүчүлүк типтеги окуу ишмердүүлүгү; дене тарбиялык-спорттук ишмердүүлүктүн фрагменттери; жалпысынан ДТИ колдонулууга тийиш.

4. Даярдыктын *мотивациялык компоненти* боюнча башталгыч класстын болочок мугалимдеринин өз ден соолугун чындоочу ДТИнин аудиториядан тышкаркы сабактарынын көлөмү жана мазмуну көбөйүп, алардын өз алдынча, өз каалоосу боюнча дене тарбия жана спорт менен машыгуусу жеке максаттарына ылайык аныкталуусу зарыл.

5. Даярдыктын ыкчам компонентине ылайык болочок мугалимдер жыйынтыктоочу этапта өзү тандаган спорттун түрүндө өркүндөөнүн жеке программаларын өз алдынча түзүп жана аларды дене тарбия сабактарынын жүрүшүндө, ошондой эле ДТИге өз алдынча даярдануу процессинде ишке ашыруусун сунуштайбыз.

Диссертациянын негизги жоболору диссертанттын төмөнкү макалаларында чагылдырылган:

1. Кашматова, Ж.А. Башталгыч класстардын мугалими адистигиндеги студенттердин дене тарбиялык–спорттук ишмердүүлүккө даярдыгын калыптандыруу / Ж.А. Кашматова // Социальные и гуманитарные науки. – Бишкек, 2011. – № 5-6. – 154-155-бб.

2. Кашматова, Ж.А. Башталгыч класстардын болочок мугалимдеринин дене тарбиялык ишмердүүлүккө даярдыгын калыптандыруунун педагогикалык негиздери / Ж.А. Кашматова // Наука и новые технологии. – Бишкек, 2012. – №7. – 274-276-бб.

3. Кашматова, Ж.А. “Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы” адистигиндеги студенттеринин дене тарбиялык–спорттук ишмердүүлүккө даярдыгын калыптандыруунун педагогикалык модели / Ж.А. Кашматова // Наука и новые технологии – Бишкек, 2013. – №1. – 263–264-бб.

4. Кашматова, Ж.А. Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин дене тарбиялык ишмердүүлүккө даярдыгын калыптандыруунун педагогикалык моделин иштеп чыгуу / Ж.А. Кашматова // Наука и новые технологии. – Бишкек, 2013. – №5. – 317–318-бб.

5. Кашматова, Ж.А. Дене тарбиялык–спорттук ишмердүүлүктүн педагогикалык маңызы жана мазмуну / Ж.А. Кашматова // Эл агартуу. – Бишкек, 2013. – № 1,2. –15-20-бб.

6. Кашматова, Ж.А. Башталгыч класстардын мугалими адистигинин студенттеринде дене тарбиялык ишмердүүлүккө даярдыктын калыптанышы / Ж.А. Кашматова // Эл агартуу. – Бишкек, 2013. – № 3,4. – 20-23-бб.

7. Кашматова, Ж.А. Дене тарбиялык ишмердүүлүктө башталгыч класстардын мугалими адистигинде окуган студенттердин даярдыгынын педагогикалык мүнөздөмөсү / Ж.А. Кашматова // Эл агартуу. – Бишкек, 2013. – № 5,6. – 45-48-бб.

8. Кашматова, Ж.А. Результаты педагогического эксперимента готовности студентов специальности: «учитель начальных классов» к физкультурной деятельности / Ж.А. Кашматова // Эл агартуу. – Бишкек, 2013. – № 7,8. – С. 43-47.

9. Кашматова, Ж.А. Экспериментальное обоснование формирования готовности студентов специальности: «учитель начальных классов» к физкультурно–спортивной деятельности / Ж.А. Кашматова // Эл агартуу. – Бишкек, 2013. – № 9-10. – С. 54-56.

10. Кашматова, Ж.А. Формирование готовности будущих учителей начальных классов к физкультурной деятельности / Ж.А. Кашматова //

Байтурсуновские чтения: материалы Международной научно–практической конференции. Часть 3. –Костанай: КГУ им. Байтурсунова, 2014, – С. 100–103.

11. Кашматова, Ж.А. Башталгыч класстардын болочок мугалимдерин ден соолукту чындоочу ишмердүүлүккө даярдоо / Ж.А. Кашматова // Вестник Кыргызской государственной юридической академии. – Бишкек, 2014. – №3. – 268–270-бб.

12. Кашматова, Ж.А. Некоторые методы воспитания кыргызской народной физической культуры / Ж.А. Кашматова, Х.Ф. Анаркулов // Вестник университета им. Арабаева: материалы международной научно–практической конференции. –Бишкек, 2015. – №2. – С. 6-7.

13. Кашматова, Ж.А. Исследование социально–педагогической готовности будущих учителей начальных классов к физкультурной деятельности / Ж. А. Кашматова, Х.Ф. Анаркулов // Форма и методы социальной работы в различных сферах жизнедеятельности: материалы V Международной научно-практической конференции. –Улан-Удэ, 2016, декабрь. – С. 21-23.

14. Кашматова, Ж.А. Социально–педагогические условия эффективности формирования готовности будущих учителей начальных классов к физкультурной деятельности / Ж. А. Кашматова // Форма и методы социальной работы в различных сферах жизнедеятельности: материалы V Международной конференции. –Улан-Удэ, 2016, декабрь. – С. 148-149.

15. Кашматова, Ж.А. Социально–педагогические основы формирования готовности будущих учителей начальных классов к физкультурной деятельности / Ж.А. Кашматова, Х.Ф. Анаркулов // Университетский спорт: здоровье и будущее общества: материалы Всемирной научной конференции ФИСУ. Инновация – Образование – Спорт. – Алматы, 2017. – С. 241-243.

16. Кашматова, Ж.А. «Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинин студенттерин ден соолукту чындоочу ишмердүүлүккө даярдоонун денгээлине жана динамикасына карата педагогикалык таасирдин натыйжалуулугу / Ж.А. Кашматова, Б.Б. Байжигитов // Известие вузов Кыргызстана. – Бишкек, 2018. – № 5. – 112-114-бб.

Кашматова Жамиля Ашировнанын «Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чындоо боюнча ишмердүүлүгүн калыптандыруу» деген темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык изилдөөсүнүн

РЕЗЮМЕСИ

Түйүндүү сөздөр: дене тарбия ишмердүүлүгү, дене тарбия сабагы, ден соолугун чындоого даярдоо, ден соолук, педагогика жана башталгыч билим берүү методикасы, жогорку окуу жайлары, студенттер, компоненттер, критерийлер, денгээлдер.

Изилдөөнүн объекти: «Педагогика» багытынын «Педагогика жана башталгыч билим берүү методикасы» профили боюнча башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чындоо ишмердүүлүгүн калыптандыруу процесси.

Изилдөөнүн предмети: «Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профили боюнча башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары.

Изилдөөнүн максаты: башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттарын иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн методдору: анкеталык сурамжылоо, педагогикалык байкоо жүргүзүү, педагогикалык тестирлөө, физикалык даярдыкты тестирлөө, педагогикалык эксперимент, математикалык статистика методдору.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык маанилүүлүгү: башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык системасы иштелип чыкты; студенттерге дене тарбиясын берүүдө аны натыйжалуу практикалык турмушка ашыруунун педагогикалык шарттарынын комплекси аныкталды жана тажрыйбалык жактан негизделди.

Изилдөөнүн жыйынтыктарын педагогикалык процеске киргизүү «Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинде окуган студенттерге дене тарбиясы КРнын толук жогорку кесиптик билим берүү стандартынын талабына ылайык берүүнүн сапатынын кескин жогорулашын шарттайт.

Изилдөөнүн практикалык мааниси, изилдөөдөн алынган натыйжалар «Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинде окуган студенттерге дене тарбиясын берүүнү жакшыртууга багытталгандыгы менен аныкталат. Ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнө даярдыктын маңызын, мазмунун, өнүгүү деңгээлин билүү, аны калыптандыруунун педагогикалык шарттарын билүү, өлчөөнүн жана баалоонун методдоруна багытталуу, дене тарбиясын берүү процессинде педагогикалык жана методикалык жактан негизделген коррекциялардын мазмунуна, каражаттарына, бул мазмунду өздөштүрүү боюнча билим берүү ишмердүүлүгүн уюштуруунун метод жана формаларына өзгөртүүлөрдү киргизүү, аны башкаруунун сапатын жогорулатуу үчүн зарыл өбөлгөлөрдү түзөт.

РЕЗЮМЕ

диссертационного исследования Кашматовой Жамили Ашировны на тему: «Формирование готовности будущих учителей начальных классов к оздоровительной деятельности» на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования

Ключевые слова: физическая деятельность, урок физической культуры, подготовка к оздоровительной деятельности, здоровье, педагогика и методика начального образования, высшие учебные заведения, студенты, компоненты, критерии, уровни.

Объект исследования: процесс формирования готовности будущих учителей начальных классов к оздоровительной деятельности профиля «Педагогика и методика начального образования» по направлению «Педагогика».

Предмет исследования: формирование готовности будущих учителей начальных классов к оздоровительной деятельности по профилю «Педагогика и методика начального образования».

Цель исследования: разработать педагогические условия формирования готовности будущих учителей начальных классов к оздоровительной деятельности.

Методы исследования: анкетирование, педагогическое наблюдение, педагогическое тестирование, тестирование физической подготовленности, педагогический эксперимент, методы математической статистики.

Научная новизна исследования и теоретическая важность: разработана педагогическая система готовности к оздоровительной деятельности будущих учителей начальных классов; выявлен и экспериментально обоснован комплекс педагогических условий формирования готовности и его эффективной практической реализации в физическом воспитании студентов.

Внедрение в педагогический процесс результатов исследования: обуславливается существенным повышением качества физического воспитания студентов, обучающихся по профилю «Педагогика и методика начального образования» в свете требований Государственного образовательного стандарта полного высшего профессионального образования Кыргызской Республики.

Практическая значимость исследования и полученные результаты определяются ориентацией на совершенствование физического воспитания студентов, обучающихся по профилю: «Педагогика и методика начального образования». Знание сущности, содержания и уровней развития готовности к оздоровительной деятельности, знание педагогических условий, ориентация на методы ее измерения и оценки создают необходимые предпосылки для повышения качества управления ее формированием в процессе физического воспитания через теоретически и методически обоснованные коррекции, вносимые как в его содержание, так и в средства, методы и формы организации образовательной деятельности по усвоению этого содержания.

SUMMARY

of dissertation research of Kashmatova Jamilya Ashirovna on “Formation of readiness future primary class teachers to healthy activities” for acquiring a scientific degree of a candidate of pedagogical sciences on specialization: 13.00.01 - general pedagogics, history of pedagogics education

Key words: physical training, lesson of physical training, training for healthy activities, health preparation, pedagogics and methods of primary education, higher education institution, students, components, criteria, levels.

The objects of research: process of training for physical activities of future teachers’ for profession “Pedagogics and method of primary education”.

The subject of research: formation of preparing for promotion activities of future teachers’ for profession “Pedagogics and methods of primary education”.

The aim of research: it has worked out the pedagogical system formation of training for physical activities of future teachers of primary classes.

Methods of research: pedagogical observation, form, pedagogical test, the test of physical preparation, pedagogical experiment, methods of mathematical statistics.

The scientific novelty of research and theoretical significance: it has worked out the pedagogical system formation of training for physical activities of future school teachers of primary classes: it has revealed experimentally substantiated complex of pedagogical condition and its effective practical realization of students' physical upbringing.

Introduction to the pedagogical process of results of research: its substantiated an essential increasing of quality of physical training of students studying on profession "Pedagogics and methods of primary education" on the requirement of state educational standard of complete higher professional education of Kyrgyz Republic.

The practical significance of research and obtained results: it has defined the orientation to improvement physical upbringing of students who studies on profession: "Pedagogics and methods of primary education", knowledge of essence, content and level formation of development training for cultural activities, knowledge of pedagogical conditions, orientation to methods and its measure and evaluations to create necessary preconditions for increasing the quality of management its formation in the process of physical upbringing through theoretical and methodological well-founded correction introduced as its content, so it means method and forms of organization of educational activity on learning its content.

Шарттуу белгилердин тизмеги:

КР – Кыргыз Республикасы

ЖАК – Жогорку аттестациялык комиссия

КТ – контролдук топ

ЭТ – эксперименталдык топ

ЖДД – жалпы дене тарбиялык даярдык

ДТИ – дене тарбиялык ишмердүүлүк

ЖОЖ – жогорку окуу жайлары

СЖО – сергек жашоо образы

ПЭ – педагогикалык эксперимент

о.э. – ошондой эле

ж.б. – жана башка